

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH
NACZELNE DOWÓDZTWO W. P. A.
(SZTAB GENERALNY)

Warszawa

8234 J5
Poczta polowa 53, dn. 26. X. 1921 r.

Oddział II Informacyjny

№ 9350 II Inf/II/d/3

DO

GENERALNEJ ADJUTANTURY NACZELNEGO WODZA

W W a r s z a w i e .

W załączeniu przesyłam do wiadomości odpis raportu Attache
Wejsk. P. P. w Belgradzie z 15. października 1921. Nr. 628 pf.

1 załącznik:

Otrzymują:
Gen. Adjut. Nacz. Wodza
Gabinet ministra
M. S. Z. Of łączn.
Szef Szt. Gen.
Biuro Ścisłej Rady Wojennej.

Z rozkazu
Szef Wydziału Ewidencyjnego:

[Signature]
Major Szt. Gen.

ADJUTANTURA GENERALNA
NACZELNEGO WODZA
8234 J5
29. X
Wysłano dnia 29. X 1921 roku
Wysokość dnia 1921 roku
Załączników

PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

S P R A W Y W O J S K O W E

CZEŚCIOWA MOBILIZACJA ARMII

Wypadki na Węgrzech i na granicy Albanskiej były powodem, że ministerstwo spraw wojsk. zarządziło częściową mobilizację - i to roczniki 1900, 1899 i 1898. Dotychczas jednak powołano tylko rocznik 1900 i to nie w całym kraju, lecz tylko w dawnej Serbji oraz w Bośni i Hercegowinie, oraz część rocznika 1899. Ilość powołanych pod broń wynosi według twierdzenia tut. M. S. Wojsk. 30 do 35 000 żołnierzy.

Siła zbrojna na granicy albańskiej wynosi ogółem 35 do 30 000 bagnatów wliczając w to i wojska techniczne. Na granicy albańskiej od morza adryatyckiego do granicy Greckiej znajduje się przeszło 40 baczów piechoty, z których północne baczony liczą 350 do 400 bagnatów, a południowe aż do 500 bagnat. Ogólna liczba piechoty wynosi 18 do 20.000. Do tego należy jeszcze dodać 15 komp. straży granicznej, każda komp. po 200 żołnierzy, oraz oddział kozaków w sile 1300 ludzi, który w ostatnich dniach września wysłany został w góry albańskie. Co do artylerji to znajduje się na froncie albańskim około 13 baterji polowych i 10 baterji górskich. Wojska te zmocniono ostatnio oddziałami karab. maszyn. oraz jednym oddziałem samolotów, składającym się z 4 samolotów.

Walki na froncie albańskim, które się rozpoczęły napadem Albanczyków w drugiej połowie miesiąca września, były początkowo dla wojsk S. H. S. niepomysłne, lecz po otrzymaniu posiłków wojska S. H. S. już w pierwszych dniach miesiąca października obsadziły stare stanowiska. Co do przyczyny ataku albańczyków należy podkreślić, że Włosi zachęcali do tego napadu podburzając albańczyków twierdzeniem, że Jugosławja popiera Miriditów, twierdzenie, które nie jest bezpodstawy, gdyż oficjalnie Jugosławja dostarczała Miriditom materjału sanitarnego, a jasnym jest, że przytej sposobności udzielała i innej pomocy. Z drugiej strony i same wojska S. H. S. zachowywały się

wyzywająco wobec albanczyków, gdyż potrzebny był im napad albanczyków wobec tego, że Liga Narodów rozstrzygać miała kwestję Albanską. To też można śmiało twierdzić, że wojska S.H.S. były przygotowane na napad albanczyków i kwestję tą rozdmuchano, by poprzeć sprawę swoją w Genewie.

Obeenie są na granicy albańskiej małe potyczki straży, które zawsze były i będą. Ostatnie śniegospady uniemożliwiają wszelkie akcje większego stylu. Możliwość akcji pozostaje tylko z okolicy Jeziora Skadarskiego. Lecz przepuszczać należy, że nie przyjdzie już do poważniejszych starć, gdyż z jednej strony polecił rząd włoski Albanczykom nie atakować posterunków S.H.S., /widzieli bowiem, że atak albanczyków zrobił ujemną wrażenie w Genewie/, z drugiej strony i sama Jugosławia czeka na wynik pracy swojej dyplomacji i spodziewa się przychylniejszego rozstrzygnięcia jak początkowo wyglądało.

Granica Węgiersko-Jugosłowiańska jest silnie obsadzona. Anglicy i Francuzi obliczają tam znajdujące się oddziały jugosłowiańskie na 35 do 40.000 bagnatów. Gdyby jednak przyszło do zatargów zbrojnych z Węgrami, co tutaj wojskowe nie przypuszczają, to i na ten wypadek zabezpieczył się rząd S.H.S. awizując wyżej wymienione roczniki w Słowenji, Chorwacji i Slavonji, gdzie w razie powołania stawić się mają w przeciągu 24 godzin.

ORGANIZACJA ARTYLERJI

Oprócz 16 pułków artylerji polowej ma Jugosławia 4 pułki haubic i 4 pułki art. ciężkiej, które wchodzi w skład istniejących 4 armii.

W stanie pokojowym składa się każdy pułk haubic z 3 Divizjonów po 3 baterje po 4 działa. W stanie wojennym natomiast ma każdy pułk 4 Diviz. po 3 bater. po 4 działa. Pułki te mają 10 cm. haubice systemu SKODY oraz materiały francuski "Schneider Kreuzot". Haubicy Skody zdobyte na wojskach austr. węgierskich lub też zakupione w Wiedniu i

Pilźnie, lecz materiał, który Jugosławia obecnie posiada nie wystarcza ~~dotychczas~~, by postawić te pułki na stopę wojenną. Według słów jednego z wyższych oficerów artylerji mogła by Jugosławia w każdym pułku haubic najwyżej 7 baterji uzbroić.

W stanie pokojowym składa się każdy pułk art. ciężkiej z dwóch divizjonów po 3 baterje po 4 działa. W stanie wojennym natomiast ma każdy pułk 3 Divizjony po 3 baterje po 4 działa. Materiał ciężkiej artylerji są 15 cm. haubice "Skody" oraz 15.5 cm. haubice francuskie. Na stopie wojennej ma 1. i 3 Div. ten ~~sami~~ materiał co pułk pokojowy, a 3 Div. otrzymuje 10.5 cm. dalekonosne działa "Skody". I ciężka artylerja niema dostatecznej ilości dział wrazie mobilizacji. Dalekonosnych armat posiada S.H.S. zaledwie 10, co wystarcza na dwie baterje, podczas gdy plan^m mobilizacyjn^m przewidziane jest formowanie 12 baterji.

Te braki w technicznym uzbrojeniu zamierza ministerstwo spraw wojsk. usunąć chociaż po części przy następnych zakupach, w której to sprawie wyjeżdza specjalna delegacja zagranicę, składająca się przeważnie z oficerów artylerji i inżynierji.
/ zał. 1/.

FABRYKA BRONI I AMUNICJI

Rada ministrów rozgląda sprawę budowy fabryki broni i amunicji, w której to sprawie przedłożył minister spraw wojsk² projekt konsorcjum "OMINIUM SERB". Fabryka ta, wybudowana wspólnym udziałem kapitału francuskiego, stanąć ma nad rzeką Ibar i to prawdopodobnie w okolicy Kraljevo, lecz dotychczas miejsca nie wyznaczono. Zadaniem tej fabryki byłoby dostarczenie wszelkiego rodzaju broni i amunicji armii S.H.S.. Konsorcjum zobowiązuje się wystawić tę fabrykę najdalej do wiosny 1923 roku. Niezależnie od tej fabryki pracowałby i powiększony arsenał w Kragujevcu, lecz w razie wskrzeszenia tej nowej fabryki, odstąpiono by od projektu przebudowy arsenału Kragujevackiego na rządową fabrykę broni i amunicji. Budowa tej nowej fabryki

jednak zależy od wyniku walki między radykałami a demokratami, o której to sprawie podaję bliższe szczegóły w raporcie wewnętrzno-politycznym.

PRODUKCJA PROCHU I MATERJAŁÓW WYBUCHOWYCH

Państwo S.H.S. posiada obecnie dwie fabryki prochu: pierwsza w Kamnik /Słowenja/, druga w Obličevu /Serbja /. Trzecia ma być budowaną na wiosnę.

Fabryka w Kamnik jest nowoczesnie urządzone i wyrabia proch czarny, lonty i dynamit. Fabryka ta składa się z 60 budynków, położona jest w lesie i obejmuje 50 hekt.. Jediną złą stroną ~~ją~~ tej fabryki jest, że oddaloną jest tylko 7 klm. od granicy Austryjackiej. /Kamnik leży na północ od Ljublany /. Wszystkie potrzebne do fabrykacji materiały czerpie ta fabryka z kraju.

Blizkie położenie granicy jest powodem, że ostatnio rozpatrywano ^{kurwoly} przeniesienie tej fabryki do UŽICE lub VIŠE GRADU.

Fabryka prochu w Obličevu /w okolicy Kruševca / została podczas wojny światowej zupełnie zniszczoną. Z końcem roku 1919 rozpoczęto odbudowę tej fabryki, lecz z powodu braku pieniędzy zastanowioną pracę po dwóch miesiącach. Dopiero na jesień podjęto ponownie budowę, lecz zmieniono zupełnie plan, powiększając znacznie tą fabrykę i instalując ją według wszelkich wymagań nowoczesnych. Instalacje sprowadzono po części z Francji, większą część materiału dostarczyły jednak Niemcy i Wiedeń. Rozmiary tej fabryki nie różnią się od tych fabryki /Kamnik. Wyrabiać ma ona również proch czarny, lonty, dynamit i wogóle wszelki materiał wybuchowy. Pracę rozpoczęto dnia 15 września b.r. Kapitał jest rządowy.

Co do projektowanej trzeciej fabryki prochu to ma ona być instalowaną w Sarajewie, lecz dotychczas nie udzielono nato kredytu.

Do raportu załączam:

- 1) "Službeni Vojni List" No.37,38 i 39.w No.37 znajduje się ustawa o kooperatywach wojskowych /zał.3 /
- 2) " Vojni Vesnik " No.9 /zał.3/.
- 3) "Zbiór wojskowych ustaw karnych" /zał.4 /
- 4)" Układ Rapalski /zał 5/.
- 5) "Podręcznik o fortyfikacji " pułkownika inżynierji Aleksandra M.Mitica. /zał.6/
- 6)" Misac " No.42 i 43./zał 7 /
- 7) "Jugosłovenska Njiva " No.37,38,39 i 40 /zał.8/

XOXOXOXOXOXOXOXOXO

POŁOŻENIE MIĘDZY PARTYJNE

Tarcia w rządowym bloku radykalno-demokratycznym coraz więcej się zaostrzają. Demokraci stanowczo żądają od radykałów jasnej odpowiedzi co do stanowiska partji radykalnej w kwestji rewizji konstytucji oraz co do stanowiska względem Protica. Radykli bowiem coraz jawniej okazują swoje dążenia, które mają na celu porozumienie się z opozycją, celem wyeliminowania demokratów z rządu. Z tego powodu nie występują przeciw akcji Protica, który jeździ po całym kraju i agituje, który pertraktuje z partjami chorwackiem i słoweńskiem, chcąc stworzyć blok opozycyjny, którego głównym hasłem byłaby rewizja konstytucji. Co do rewizji konstytucji to radykali nie zajmują zbyt wrogiego stanowiska. Od początku istnienia państwa S.H.S. bowiem radykali byli zwolennikami wielkiej Serbji, wkład której weszłaby Wojwodina, Bośnia i Hercegovina, część Dalmacji i Czarnogóra. Tem samym zgodziliby się na zmianę konstytucji, która by dała chorwatom i słowenom większą samodzielność. Gdyby przyszło do porozumienia między opozycją a radykałami ustąpiłby gabinet Pasića, a naczele rządu stałaby Protic jako przedstawiciel partji radykalnej, a wkład rządu weszłyby oprócz radykałów i partje obecnej opozycji. W tym wypadku rozwiązano by natychmiast obecną konstytuante i nowy rząd wypisałby nowe wybory. Co do wyborów to radykali dążą do tego, by przed wyborami usunąć obecnego ministra spraw wewnętrznych Pribicevica, przedstawiciela partji demokratycznej, bojąc się, by pod wpływem demokratów na tem stanowisku wybory nie przyniosły zwycięstwo demokratom. Kwestja teki ministerstwa spraw wewnętrznych jest więc głównym punktem tarc, pomijając żądania demokratów, którzy ze swojej strony chcą mieć swego przedstawiciela i na stanowisku ministra spraw wojskowych. Obie partje żądają te dwie teki dla siebie.

Kwestje te jednak nie zostaną załatwione przed powrotem króla do kraju, a to tem bardziej, że prezydent ministrów Pasić wyjechał do Francji, by zdać królowi sprawozdanie o położeniu wewnętrznym i by równocześnie porozumieć się z przedstawicielami Ententy w kwestji Albanskiej i Węgierskiej, które są główną bolączką państwa S.H.S. w dziedzinie polityki zagranicznej. To też pertraktacje między demokratami a radykałami stały na martwym punkcie i degizja ostateczna zapadnie po powrocie króla i Pasića.

Dalszą kwestją sporną między radykałami a demokratami jest sprawa budowy fabryki broni i amunicji, Zagadnienie to poruszone zostało już w roku 1920, kiedy Anglja oferowała państwu S.H.S. pewną sumę na ten cel, chcąc przy tej sposobności skorzystać z faktu, że wbelka ilość surowców w południowej i srodkowej Serbji znajduje się w rękach angielskiego kapitału. Propozycję tą rząd ^{króla} wówczas się mało interesował. Natomiast kapitał francuski, z którym pracują radykałi serbscy, założył konsorcjum pod nazwą "OMNIUM SERB" i przedłożył w miesiącu lutym b.r. rządowi projekt wybudowania fabryki broni i amunicji w okręgu ^{króla} Valjevo. 51% akcji byłby w rękach rządu lub kapitalistów serbskich, a reszta w rękach kapitału francuskiego. Projekt ten trzymano w tajemnicy i dano ministrowi spraw wojsk do zbadania i zaopiniowania. ^{króla} Wówczas minister wojny gen. Branke Jovanović przedłożył projekt ten do zbadania swoim referentom, którzy według zdania ^{króla} tutaj obiektywnie i bezstronnie oświadczyli, że w obecnej chwili państwo niema pieniędzy na takie wydatki i że ważniejszem jest dla armii natychmiastowe zakupienie amunicji i broni zagranicą, gdyż fabryka ta do piero za 3 lata będzie mogła zaopatrzyć armję S.H.S.. Nadto przedłożono ten projekt do zbadania i cywilnym rzeczoznawcom, którzy również dali negatywną opinię.

Takie zwlekanie tej sprawy było powodem, że demokraci dowiedzieli się o zamiarach i planach radykałów i rozpoczęli silną agitację przeciw temu projektowi, nawiązując równocześnie kontakt z kapitałem niemieckim, za którym niezawodnie

*Radikal: zmienił 19
z franc.
Republiki
cywilnej
przy rządzie
fotografii
demokratów 24
z Republiki
Rumunii*

stał znany Stinnes. W między czasie umarł minister wojny Branko Jovanović i ministrem wojny został gen. Hadzić, który w tej kwestji jako zwolennik demokratów szukał kompromisu. Z pracy tej byli radykali niezadowoleni i minister wojny gen. Hadzić został usunięty, a na jego miejsce przyszedł gen. Žećević, radykał i zaskanik członek białej ręki. Tenże po zmianach referentów fachowych w ministerstwie wojny i przedłożył ponownie projekt konsorcjum "OMNIUM SERB", którego członkiem jest i Pasić, do zbadania. Ministerstwo projekt ten przyjęło i gen. Žećević przedłożył go radzie ministrów do aprobaty. Fakt ten wywołał jawną walkę między demokratami a radykałami. Demokraci żądają pewnych zmian tego projektu /projektu dotychczas nie ogłoszono / i chcą, by w sprawie tej zdecydował parlament, a nie sama rada ministrów. Termin zwołania parlamentu jest nie pewny i demokraci chcą zyskać na czasie, by agitować przeciw temu projektowi, za którą to pracą niezawodnie stoi kapitał Stinnesa. Można wogóle zauważyć, że demokraci mają stosunki z pośrednikami kapitału Stinnesa, gdyż już poprzednio popierali zawarcie traktatu handlowego z Niemcami, obecnie sprzeciwiają się wybudowaniu tej fabryki w spółdzielną kapitału francuskiego, a ostatnio zdarzył się nawet wypadek, że minister spraw wewnętrznych, demokratą Pribićević, zabronił wystawienie filmu, przedstawiającego okrucieństwa Niemiec i Wilhelma, który to film w Francji i Anglii bez przeszkód pokazywano.

Wyjazd Pasića do Francji pozostawił i tą kwestję nie załatwioną. Toczy się nadal walka prasowa i sądząc po głosach tut. Róż wojskowych, to projekt ten mimo usilnych starań demokratów zostanie przyjęty. Z tego zdają sobie i demokraci, a za nimi i kapitaliści niemieccy, dokładnie sprawę i żucają się obecnie na zakupno licznych surowców w Bośni i południowej Serbji, by tą drogą uzyskać wpływ na fabrykę broni i amunicji z kapitałem francuskim /"OMINIUM SERB"/. Jadąc dwukrotnie do Mariboru osobiście poznałem 5 inżynierów niemieckich, udających się do Bośni i południowej Serbji celem zbadania pokładów mineralnych.

Biorąc to wszystko pod uwagę, można powiedzieć, że państwo S.H.S. przeżywa poważną kryzys^{1/2}, ~~gdyż~~ kwestja zmiany dopiero uchwalonej konstytucji, walki kapitału francuskiego i niemieckiego za pośrednictwem najsilniejszych partji politycznych, a ostatecznie i groźne kwestje w dziedzinie zagranicznej /Albanja, Włochy, Węgry / są bardzo niebezpieczne dla młodego państwa o trzech plemionach, które dopiero po 3½ letniej walce i z wielkimi trudami uchwalilo ustrój państwa.

Przytem należy podkreślić^{ze} i stan zdrowia króla Aleksandra, w której jest poważnym niebezpieczeństwem dla państwa. Oficjalnie oświadczono, że król miał zapalenie ślepej kiszki i że po operacji wraca powoli do zdrowia. Lecz w kołach dobrze poinformowanych, w kołach rosyjskich i kołach tut. dyplomacji, twierdzą, że król Aleksander ma gruźlicę kiszek i że z tego powodu go operowano. To tłumaczyło by jego długi pobyt we Francji. Choroba taka z góry ~~zawik~~ przepowiada krótki żywot. W tym wypadku wysuwa się ponownie kwestja następcy tronu, którym ma być książę Paweł, syn księcia Arsena, brata króla Piotra. W tej kwestji krążą poważne pogłoski, że książę Jerzy, brat króla czynił by starań o tron.

Pogłoski te trudno stwierdzić, gdyż król, cała rodzina i dwór znajdują się zagranicą. Z całą pewnością można jednak powiedzieć, że król nie miał zapalenia ślepej kiszki i że choroba jego jest znacznie poważniejszą.

Nieobecność króla jest powodem, że dotychczas rada ministrów sprawuje rządy królewskie. Król dotychczas nie złożył ~~prz~~ przysięgi, nie wyznaczono oficjalnie następcy tronu, a wszystko to jest dla państwa również niebezpieczeństwem.

W końcu jeszcze należy nadmienić, że w południowej Serbji w Sandzaku, a nawet i w niektórych górzystych okolicach Hercegoviny rząd walczyć musi z bandami, które i nadal napadają na sioła i posterunki żandarmerji, a ~~wsp~~ wspierane są przez Bułgarów i Albanczyków. Stan, który również hamuje pomyslny rozwój młodego państwa.

POŻYCZKA PAŃSTWOWA

Wypisana dnia 1. września b.r. pożyczka wewnętrzna w wysokości 500.000 000 Denarów nie miała powodzenia, gdyż do dnia 1. października /ostatni termin /zapisano za ledwie połowę, tak że rząd był zmuszony przedłużyć termin do dnia 15 października, lecz przepuszczać można, że i do tego terminu nie zostanie osiągnięta wyżej wymieniona suma. Przyczyny tego niepowodzenia są następujące: chłop w Jugosławji mimo swego bogactwa mało dał na pożyczkę, gdyż woli zatrzymać pieniądze w swoich rękach i pożyczać handlowcom i przemysłowcom, od których więcej zarobi, angażując kapitał tylko na krótki czas, przemysłowiec i kupiec zaś dał tylko taką sumę, która wystarczy, by się wykazać wobec rządu, że wogóle dał. Głównym zaś powodem niepowodzenia jest fakt, że ludność byłych obszarów austr.-węgierskich prawie że nic nie zapisała na pożyczkę wewnętrzną, czyniąc to z opozycji lub też bojąc się, że ponownie poniosą stratę, jak się to stało w byłej monarchji austr.-węgierskiej. Główną więc część dały instytucje państwowe niektóre banki, publiczne stowarzyszenia oraz urzędnicy państwowi *z zagranicą*.

To niepowodzenie jest więc głównym powodem ~~spadku~~ ~~ze~~ denark pada, co powoduje coraz większą drożyznę w kraju. W stosunku do franka francuskiego notowano denara w miesiącu czerwcem 250 /za 100 f., f. 250 den./, w lipcu 280, w sierpniu 300 do 320, w pierwszej połowie września 350 do 400 a w drugiej połowie września do 450.

Widząc niepowodzenie pożyczki wewnętrznej, rząd czyni usilne starania, by zagranicą uzyskać pożyczkę w wysokości pół miljarda ~~denarów~~ ^{f.f.}, na co swego czasu uzyskał zgodę parlamentu. W tym celu wyjedzie w najbliższym czasie delegacja do Francji, Anglii i Holandji.

Poważnym powodem obniżenia waluty S.H.S. było też postanowienie i decyzja ministerstwa finansów, które zezwoliło na wywóz obcej waluty. To zarządzenie bowiem wykorystały państwa obce, a zwłaszcza Niemcy, którzy masami

wywozili zdrową walutę. To też zakazano ponownie wywóz obcej waluty i wywozić wolno obecnie tylko 3000 denarów i to w denarach lub też w obcej walucie.

Cel^{owy} wypisanej wewnętrznej pożyczki państwowej było w głównej mierze: udzielenie większego kredytu dla ministerstwa spraw wojskowych oraz wybudowanie nowych linii kolejowych. To też ~~z jednej strony~~ mimo niepowodzenia tej pożyczki wyjeżdża zagranicę delegacja M.S. Wojsk. celem zakup na materjałów wojennych, a z drugiej strony mają być rozpoczęta budowa najkonieczniejszych linii kolejowych.

Co do sieci kolejowej to rozpoczęte są już prace nad połączeniem Serbji z Bośnią linią kolejową Čačak Užice Vardište, ważność tej linii opisakem już w poprzednich raportach.

Dalej mają być w krótko rozpoczęta budowa tak zwanej linii "koleji adryatyckiej", mającej wysokie znaczenie gospodarcze i strategiczne. Linja ta ma połączyć Belgrad z zatoką Kataro i ma być normalno-torową. Dotychczas jednak nie przyszło jeszcze do zgody, którędy ona ma być prowadzoną. Jako główne linje wzięto doliny Driny, Pivę i Zetę /Piva wpływa do Driny, Zeta płynie w Czarnejgórze i wpada w okolicy Podgoricy do rzeki Moracza, wpływającej do Jeziora Skadarskiego/. Blizsze szczegóły, które dotychczas ustalone są następujące: linja ta szła by z Belgradu do Šabacu po lewej stronie Sawy, z mostem na Sawie w okolicy Šabacu. Z Šabacu przez Loznice, Bajina, Bašta do Više Grada, z Više Grada przez Foče doliną Drina i Piva do miejscowości Šabnik, dalej Nikšić i z Nikšiću do Boki Kotorskiej /między Nikšić a Kotor projektowany tunel długość 10 kilom./. To jest jeden projekt, drugi projekt przewiduje linję Belgrad, Valjevo, Užice Više Grad, dalej Više Grad, Uvac, Prijepolje, Mojkovac, Kolašin, Podgorica Kotor. Wysłano więc fachowców, mających zbadać te dwa projekty, i dopiero potem zapadnie ostateczna decyzja.

Gdyby przyjęto drugi projekt, co przepuszczają tuż koła wojskowe, wybudowano by oprócz tego następujące połączenie, mianowicie Kosovska-Mitrovica-Bjelopolje przez Rožaj

/Trgovište / Berane do Bjelopolja. Ta ostatnia kolej miałaby wysokie znaczenie strategiczne i gospodarcze, gdyż z jednej strony istniałaby linja kolejowa na północnych granicach Albanji, a z drugiej strony powstałoby połączenie między linją kolejową Belgrad Saloniki a nową linją kolejową Adryatycką .

Prace badawcze mają być zakończone przed miesiącem grudniem, by przed świętami i nowym rokiem sprawę tą przedłożyć radzie ministrów i parlamentowi do aprobaty. W każdym razie ma sprawa ta być zdecydowaną do wiosny, by w tym to czasie rozpocząć pilną i szybką robotę.

Dalej ma być poprawiona i uzupełniona sieć kolejowa w Chorwacji, które to prace mają wysokie strategiczne znaczenie a dopiero w drugim rzędzie gospodarcze. Tak ma być na północ od Zagrzebia przedłużona linja Krapina, Lupižak, /Rogašec/ w kierunku Cilli oraz w kierunku Varazdin. Dalej ma być przerobiona na linję ^{dwu} ~~XXXXXXXX~~ torową przestrzeń Zagrzeb, Varazdin, Lindava /na granicy węgierskiej /i połączona z Lutomerem / ^{i Murška Sobotica} Lutemberg/. Nadto ma być wybudowana nowa linja kolejowa wzdłuż granicy węgierskiej w dolinie Drawy z Koprivnicy przez Varazdin do Ormož/na linii Čakovac-Pragero / Pragerhof/.

Wszystkie wyż wymienione projekty opracowuje obecnie ministerstwo komunikacji i ma je, jak już wyż wymieniono jak najrychlej przedłożyć do aprobaty parlamentowi i radzie ministrów.

SPRAWY ZEWNĘTRZNE

ALBANIA

Najważniejszym zagadnieniem w dziedzinie polityki zagranicznej S.H.S. jest kwestja albańska. Przeciwnikiem Jugosławji w tej sprawie są Włosi, którzy według słów oficerów sztabu gen. politycznie i materialnie popierają albańczyków a tem samem i własne interesy. Koła tut. twierdzą, że Włosi oprócz armat, karabinów i amunicji wysłali oficerów i żołnierzy jako instruktorów do Tiran. Wielka ilość artylerji po stronie albańskiej w ostatnich walkach potwierdza poniekąd te słowa.

Sprytna dyplomacja włoska przeforsowała w Ententy nadanie jej mandatu nad Albanją, w której to sprawie głównym czynnikiem była Anglja. W tej kwestji oświadczył mi Attaché Wojskowy angielski, iż Anglja powierzyła wprawdzie Włochom ten mandat, lecz pod tem warunkiem, że granice Albanji z 1913 roku zostaną zmienione na korzyść Jugosławji, biorąc przytem pod wzgląd jedynie powody strategiczne. Żądania Jugosławji, by granicą północną była rzeka Drin, są według zdania anglików tak wygurowane, że nie mogą być podstawą dyskusji. Nawet powody gospodarcze Anglja nie chce uwzględnić. Gdyby jednak Włosi nie stosowali się do wyz. wymienionego warunku, to w tym wypadku Anglja poczyni energiczne kroki, by Włochom mandat ten odebrano. Angielski Attaché Wojsk. przypuszcza, że Włosi będą czynili poważne trudności, i że kwestja ta wymagać będzie dużo układów i pertraktacji, gdyż zarówno Włosi jak i Jugosławja stawiają wysoce wygurowane żądania.

Powierzenie mandatu Włochom wywołało w tut. kołach wielkie oburzenie i wyjazd Pasića jest początkiem dyplomatycznej kontrakcji, która chce pozyskać dla siebie Francję, żądając równocześnie, by komisja mająca być wysłana do Albanji, Jugosławja brała udział. Wynik tych zabiegów jest dotychczas nieznan. Tut. koła wojskowe przypuszczają, że

*Włoski
bli powoły
oprawca
Mogą albańczy
Rz. Wł. potrzeb
us. Mentencja
ie. Pogodzenie
poprawi. Kuria*

PILSUDSKI
INSTITUTE
ARCHIVES
New York

Francja poprze żądania S.H.S.a to tem bardziej, że stosunki między Francją a Włochami nie są zbyt serdeczne, gdyż Włosi coraz jawniej okazują sympatje dla Niemców i ich polityki.

Kwestja albańska, działalność Włochów w Rjece i nie wykonanie traktatu Rapalskiego przez Włochów są powodem naprężonych stosunków włosko-jugosłowiańskich. Na granicy albańskiej toczą się zżarte walki, prowadzone w trudnym i niebezpiecznym terenie górzystym, walki, które po stronie jugosłowiańskiej połączone są z poważną stratą materiału ludzkiego. W Dalmacji i w okolicy Rjeki obsadzili zarówno Włosi jak i Jugosłowianie silnie linię demarkacyjną i granicę. Jugosławja wysłała do Bakaru cały pułk piechoty i organizuje podobno znajdujące się w Dalmacji, Bosni i Chorwacji oddziały rosyjskie /3.000 ludzi /, by je wysłać jako straż graniczną przeciw Włochom. Obsadzenie portu Baroś przez regularne wojska włoskie /karabinierzy / wywołały niepokój w tut. kołach, i coraz liczniej słyszeć można głosy, że Włosi nie oddadzą Jugosławji tego portu, chcąc go wcielić w wolne państwo Rjeki. Wszystko to są fakta, które dodatnio oświetlają stosunki jugosłowiańsko-włoskie.

Działalność Włochów w samej Rjece również niepokoi Jugosławję. Zanella bowiem po długich tertraktacjach z Rzymem zwołał konstytuante wolnego miasta Rjeki, składającą się z 63 posłów, i utworzył rząd o następującym składzie: Rychard Zanella, prezydent i minister spraw zagranicznych, spraw wewnętrznych, handlu, przemysłu i komunikacji
Vlasić, właściwy kierownik ministerstwa spraw wewnętrznych,
Ješel, minister sprawiedliwości,
Mohović, minister finansów,
Sablić, minister oświaty i wyznania,
Pepeani, minister robót publicznych i
Lašak, minister socjalnej polityki.

W konstytuancie głosowało wprawdzie 50 posłów za wyż wymienionym rządem i na zewnątrz wygląda to jako poważna większość. Lecz należy podkreślić, że większość ta jest orientacji Rzymskiej, a opozycja jest tylko najskrajniejszym

skrzydłem tej orientacji. Nie dziwnego więc, że stosunki takie, spowodowane przez^z wpływy i zabiegi włoskie, są niebezpieczne dla Jugosławji. Opinia publiczna jest zaniepokojona i daje temu wyraz w prasie całego państwa. Nawet prasa serbska występuje ostro w tej kwestji, co do tychczas było rzadkiem wypadkiem. Lecz w tym wypadku gra bez kwestji i sytuacja albańska poważną rolę, która dla Serbów ma większe znaczenie jak dla Chorwatów i Słowenców.

Węgry

Kwestja Burgenlandu jest drugim zewnętrznym kłopotem Jugosławji, która stoi na stanowisku dokładnego wykonania traktatu Trianonskiego. Z tego powodu też koła tutaj były niezadowolone z interwencji Beneša, który proponował Austrii oddanie Węgrom miasta Sopron. Jugosławja opuściła Baranje na żądanie koalicji, wykonała więc postanowienia traktatu i żąda tego i od nieprzyjaciela. W tej kwestji konferował w Belgradzie poseł rumunski i czeski z Pasićem i Rumunja stanęła po stronie Jugosławji. Tutaj koła wojskowe przypuszczają, że interwencja Beneša spowodowana była zabiegami Włochów. Beneš bowiem dowiedziawszy się o zamiarze Włochów, którzy podobno przed interwencją Beneša projekt taki zakomunikowali koalicji, chciał wyprzedzić De La Torette i zaprosił Węgrów i Austrię na konferencję, na której postawił wyżej wymienioną propozycję, chcąc tem samem ratować powagę Małej Ententy, dla której gotów był poświęcić postanowienie szóstego wykonania traktatu w Trianon. Twierdzenie to uważam za prawdopodobne, a to tem bardziej, że Włosi bynajmniej nie są zwolennikami Małej Ententy, gdyż sami chcą być miarodajnym czynnikiem w środkowej Europie, a z tego powodu czynili swego czasu usilne starania w Bukareszcie by Rumunja nie przystąpiła do tego związku.

Dążenia Beneša jednak nie miały powodzenia, De La Toretta zwyciężył, gdyż miał niezawodnie za sobą i Anglię, która nieprzychylnym okiem patrzy na Małą Entetę, która

stojącą pod wpływem Francji. Przypuszczać można, że Mała Ententa z Benešem i Pasićem na czele /Pasić, Beneš w Wiedniu /^{w Paryżu} czynią zabiegi, by konferencja w Wenecji nie dała wyników żądanych przez Włochów.

Rząd jugosłowiański przygotowuje się na wszelki wypadek. Obsadził granicę węgierską poważnymi siłami i poczynił nawet przygotowania ewentualnej mobilizacji, by w razie konieczności wkroczyć zbrojnie przeciw Węgrom, okupując ponownie Baranję. Lecz podkreślić należy, że Jugosławia dokłada wszelkich starań, by nie przyszło do takiego zatargu, który by wywołał silne zamieszanie w Europie. Tutkoła wojskowe twierdzą, że w tym wypadku stanęła by cała Mała Ententa po stronie Jugosławji.

Komisja delimitacyjna z siedzibą w ^{Wiedniu} Wiedniu rozpoczęła wytknięcie granicy jugosłowiańsko-węgierskiej, zaczęto od zachodu, w Prekomurje, gdzie się stykają granice Austrii, Węgier i Jugosławji. Praca postępuje bardzo wolno, gdyż nieustannie wpływają protesty z jednej i drugiej strony, z których dotychczas najpoważniejszym był protest Jugosławji przeciw decyzji komisji delimitacyjnej, na podstawie której Jugosławia odstąpić ma w tym trójkącie Austrii trzy wioski. W tej kwestji komisja nie udzieliła jeszcze ostatecznej odpowiedzi.

CZECHOSŁOWACJA

ca / Dnia 27. września odbyła się w Belgradzie konsekracja pierwszego biskupa prawosławnego czeskiego duchowieństwa, Pavlika, który otrzymał nazwę CORAZD. Przybył on otoczony liczną delegacją dnia 26. września do Belgradu, brał następnego dnia oficjalnie udział w uroczystości kościelnej na rzecz zmarłego króla Piotra /6 cio tygodniowa rocznica /, i popołudniu tegoż dnia wyświęcił go patriarcha serbski, Dimitrje.

Rzecz tą komentowano licznie w tut. prasie serbskiej i rosyjskiej, podkreślając wagę tego, że i Czechosłowacja jako państwo słowiańskie przystępuje do cerkwi prawosławnej.

Głosy prasy rosyjskiej podają w załączniku 9 /.

Na ten temat rozmawiałem z Czeskim Charge d' Affaires i Attaché Wojskowym, ^{na nowu et hoc se} którzy mi oświadczyli, że na razie kościół ten liczy zaledwie półtora miliona i ma z tego powodu jeszcze mały wpływ w Czechosłowacji. Wpływ kościoła katolickiego przeważa poważnie, lecz są oni zdania, że za kilka lat kościół prawosławny będzie najsilniejszy, co Czechosłowacji przyniesie wielką korzyść. Koła rosyjskie podkreślają /mówiono mi to w kołach serbskich /, że wiara prawosławna powinna się stać wiarą słowiańską, która tem samem stałaby się ważnym czynnikiem idei wszechsłowiańskiej.

EMIGRACJA ROSYJSKA

Wzrost emigracji rosyjskiej

R. W dziedzinie tej toczy się obecnie zacięta walka między wpływami niemieckimi a francuskimi. Po rozbiciu armii Wrangla Francja przypuszczała, że oddziały te nie dadzą się więcej zorganizować. Wstrzymała więc wszelką zapomogę, żądała rozbrojenia, internując formalnie resztki tej armii. Uwagę swoją zwróciła tem więcej na emigrację w Paryżu i w Pradze. Z tego korzystali Niemcy i pod ich wpływem i za ich pomocą rozpoczęła się praca, by ratować te resztki, które stopniowo przetransportowano do Bułgarii i Jugosławii, chcąc je z czasem ściągnąć do Niemiec, by tem razem ~~znanajdującami~~ z istniejącymi już oddziałami stworzyć bitne oddziały. /żelazna brygada /.

Widząc pewne powodzenie Niemiec, Francja ponownie zmieniła swoje stanowisko, poruszyła kwestję nowej zbrojnej interwencji i korzystając z istniejących wśród monarchistów różnych zdań co do orientacji /germanofilska czy frankofil ska /, wysłała do Belgradu gen. Franchet d'Esperey, by na miejscu zbadać te stosunki. W Belgradzie nawiązał gen. Franchet d'Esperey kontakt z wszystkimi partjami rosyjskimi. Wynik jego pracy można już obecnie zauważyć, a najlepszym tego dowodem jest zmiana kursu gazety "NOWOJE WREME".

Gazeta ta, dotychczas w zupełności orjentacji germanofilskiej, która ~~kikik~~ nieustannie napadała Francję, umieściła ostatnio bardzo dla Francji przychylny artykuł /zał.10/, w którym jawnie podaje cel i plany Francji, o których i w tut. kołach rosyjskich mówią: Wskrzeszenie Rosji jako konstytucyjnej monarchji, nieuznanie państw powstałych na obszarach Rosji z wyjątkiem Polski, co do której nie wymienia się już granicy Bugu. Los naszych kresów miałby według twierdzenia tut. kół rosyjskich być rozstrzygnięty plebiscytem. Ważnym zagadnieniem według zdania rosyjskiego jest kwestja wspólnej granicy z Niemcami. Musi więc zniknąć Litwa, Lotwa i Estonja i w ten sposób osiągnięto by cel. Finlandja pozostaje samodzielnym państwem. Niema jednak Ukrainy, a nawet o autonomji niemoże być mowy.

Taka zmiana kursu gazety "Nowoje Wreme" jest poważnym sukcesem Francji, niezawodnie drogo opłaconym. Fakt ten tłumaczy też nowe stanowisko tego dziennika względem Polski. W pierwszej połowie września napadano nas wszelkimi sposobami, w drugiej połowie nastąpiło prawie zupełne milczenie o Polsce, a obecnie umieszczają artykuły, chcące obiektywnie tą sprawę rozpatrzeć. Niema już mowy o granicach z 1914 roku.

W związku z tem stoi przyjazd profesora Kartaszewa, byłego ministra wyznań za regencji ks. Lwowa, do Belgradu, Przybył on jako delegat Burcewa by zorganizować silną umiarkowaną partję monarchistyczną, wciągając do niej ewentualnie i prawych kadetów. Baczna uwagę zwracają Francuzi przy tej pracy na kozaków, z którymi już w Paryżu pertraktowano w osobie gen. Sidorina. Zachodzą jednak różnice zdań, gdyż kozacy żądają ¹⁰²²⁹ autonomną "Krajinę Kozacką" i w konsekwencji uznają poniekąd separatystyczne, autonomiczne prądy Ukrainy. Na monarchję kozacy się zgadzają. Dalej szukają Francuzi zbliżenia do oddziałów Wrangla, chcąc je dostać pod swój wpływ. Oddziały te stałyby się ponownie

szkrykiem ważnym w razie ewentualnej interwencji.

Początek starań francuskich jest więc pomyslny i należy czekać na dalszy rozwój w tej kwestji, gdyż dotychczas niemożna poznać dokładnie linję polityczną Francji we wszystkich szczegółach, a to tem bardziej, że prace są w początkach, a twierdzenia kół rosyjskich należy zawsze przyjmować z pewną rezerwą. Z całą pewnością rosną w tej dziedzinie wpływy francuskie w Jugosławji i rozłam wśród monarchistów staje się co raz więcej widocznym, jak to widać z faktu, że "Nowoje Wreme" przechodzi na orientację francuską.

Niemcy wyteżają nadal swoje siły, zdając sobie dokładnie sprawę z sukcesu francuskiego. Tak urządzono w Karlewcou zgromadzenie biskupów rosyjskich pod przewodnictwem metropolity Antoniusa, na którym jednogłośnie przyjęto rezolucję monarchistów z Reichenhalu.

Rozwój tej walki śledzę bacznie, gdyż jest to bardzo ważnem wydarzeniem w kwestji rosyjskiej.

Co do oddziałów wojskowych, to już w poprzednich raportach wymieniłem, że za pomocą rządu serbskiego pracuje się pilnie nad organizacją tychże. Słuchanie i oficerów bierze się w karby wojskowe, dyscyplina z każdym dniem rośnie, a służba czynna w wojsku serbskim niezawodnie się do tego przyczynia. Attaché Wojskowy genPotocki objeżdża wszystkie kolonje i oddziały, bada stosunki, urządzając pewnego rodzaju przegląd wojskowy. W każdej kolonji wyznacza pewnego ~~działu~~ komendanta wojskowego, który oficjalnie prowadzi rejestrację zdolnych do wojska. De facto jest to pewnego rodzaju militaryzowanie wszystkich kolonji i stawienie ich pod dozór i wpływ wojskowy, który bacznie śledzi do jakiej partji i orientacji należą poszczególne członkowie. W tej sprawie niezebrałem jeszcze szczegółowych danych i zakomunikuję je w następnym raporcie.